

האדם – גופו וממונו

סוגיות רבות עוסקות ביחס בין האדם לגופו ובין האדם לממונו. יש להבין יחס זה באופן מהותי, ומתוך כך ניתן להבין את פרטי הסוגיות.

חז"ל עמדו על ערכו וחשיבותו של הממון, שפעמים נערך אף יותר מגופו של אדם. כך דורשת הגמרא (חולין צ"א ע"א):

"ויותר יעקב לבדו", אמר רבי אלעזר: שנשתייר על פכין קטנים. מכאן לצדיקים שחביב עליהם ממונם יותר מגופם, וכל כך למה, לפי שאין פושטין ידיהן בגזל.

ובמקום נוסף דרשו (ברכות ס"א ע"ב):

"ואהבת את ה' אלהיך". תניא רבי אליעזר אומר: אם נאמר "בכל נפשך" למה נאמר "בכל מאדך", ואם נאמר "בכל מאדך" למה נאמר "בכל נפשך", אלא אם יש לך אדם שגופו חביב עליו מממונו לכך נאמר "בכל נפשך", ואם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר "בכל מאדך".

הכיצד חביב הממון יותר מן הגוף?

דבר זה יתבאר על פי דבריו של הר"י מיגאש בתשובה (סי' קפ"ו):

ראובן רצה לעלות לארץ ישראל, ונדר שלא יאכל בשר ולא ישתה יין עד שיעלה לארץ ישראל, חוץ משבתות וימים טובים. יורינו רבינו אם ראובן זה עבר בהיותו נודר ואם יש לו בו היתר אם לאו. תשובה: מי שנדר זה עבר על דברי תורה, וכל יום שהוא עומד בנדרו הוא עובר וחוטא נפשו, והתורה לא התירה לאדם שיצער עצמו, ואין הפרש בין מי שמצער נפשו או מי שמצער חבירו. ולסיבה זו אין האדם חייב במה שמודה על עצמו במה שהוא חייב מיתה או מלקות, כמי שהוא חייב במה שמודה על עצמו ממון. וכבר אמרו ז"ל במה שאמר הכתוב בנזיר: "וכפר עליו מאשר חטא על הנפש", וכי באיזו נפש חטא, אלא שציער עצמו מן היין. ואם נקרא חוטא מי שציער עצמו מהיין בלבד, כל שכן שיקרא חוטא מי שהוא מצער עצמו מן היין ומן הבשר. והראוי שישאל בנדר זה לחכם מומחה ויתיר אותו לו או לג' תלמידי חכמים ואף על גב

דאינם מומחין, והפתח שיפתח לעצמו הוא שאם היה יודע שהתורה לא תתיר לו זה לא היה נודר. ויודיעו את הנודר הזה מה שאמרו רז"ל על הנודר שהוא כאלו בנה במה והמקיימו כאלו הקריב עליה קרבן, וראוי מהר להודיעו זה וישאל על נדרו ויותר לו כפי מה שגזרה התורה וכן הלכת'.

המצער עצמו הרי הוא כמצער את חברו. כשם שפשוט וברור שאסור לו לאדם לצער את חברו - כך אסור לו לצער גם את עצמו. מדוע אסור לאדם לצער את חברו? כיון שגופו של חברו איננו ממנו. מכאן שגם האיסור לצער עצמו נובע מכך שגופו של האדם איננו נחשב לממונו. גופו של אדם איננו ברשותו, ואילו ממנו הוא ברשותו. הגוף הוא כלי ביד עצמותו של האדם, שהיא ה"אני" הפנימי שלו. הממון, לעומת זאת, הוא של האדם.

אין האדם עמל כדי לזכות בגופו. הגוף ניתן לו במתנה ברגע לידתו, ככלי שבו שוכנת הנשמה. הממון, לעומת זאת, נקנה על ידי האדם בעמל, והוא קניינו על מנת לעבוד את ה'.

הבריאה כולה ניתנה לאדם שישתמש בה וירדה בה (בראשית א', כ"ח): "וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ וּכְבֹשְׁהָ וּרְדוּ בָדָגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל חַיָּה הַרְמֵשֶׁת עַל הָאָרֶץ".

רדיית האדם בבריאה נעשית באמצעות קניינו. רכוש וממון ניתנו לאדם לקנין, ודרכם מוציא הוא אל הפועל את שאיפותיו בהתקדמותו של העולם. "קנין" מושג כללי הוא, המציין את הזיקה בין האדם ובין הדבר הנקנה, כגון קנין אשה. קיום הפסוק: "פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה", דורש קשר עם אשה לפריה ורביה. קשר זה הוא הקנין בו קונה האיש את האשה ואחריו מוציא הוא אל הפועל את כוחותיו וכוחותיה באמצעות תולדותיהם. אף שדהו של אדם נקנית, ורק אחר הקנין בא שלב העבודה בשדה להוציאה אל הפועל באמצעות פירותיה.

שני חידושים יש, אפוא, בדברי הר"י מיגאש. א. עצם יחסו לגוף האדם ולממונו. גופו של אדם איננו ברשותו, ואילו ממנו הוא ברשותו.

ב. נאמנות. ההלכה ש"הודאת בעל דין כמאה עדים דמי" - נובעת מהעובדה שאדם בעלים על ממנו. הלכה ש"אין אדם משים עצמו רשע" - נובעת מהעובדה שאין אדם בעלים על גופו.

מובן, אפוא, מדוע ממנום של צדיקים חביב עליהם מגופם. ממנום הוא שלהם, והוא מיצוי תפקידם בעולם, וגופם, לעומת זאת, אינו שלהם.

דבריו של הר"י מיגאש מהווים יסוד לסוגיות רבות שבהן נידון עניין ממונו של האדם. ההבנה כי גוף האדם איננו נחשב לממונו של האדם יכולה להסביר דינים רבים בדיני ממונות.

השיעורים הקשורים לכלל זה:

222 עמוד	נאמנות אדם על עצמו	כתובות
285 עמוד	עבד עברי גופו קנוי	קידושין
397 עמוד	הודאת בעל דין	בבא מציעא
538 עמוד	"אין אדם משים עצמו רשע"	סנהדרין